

ПІД НЕБОМ ПРОВАНСА

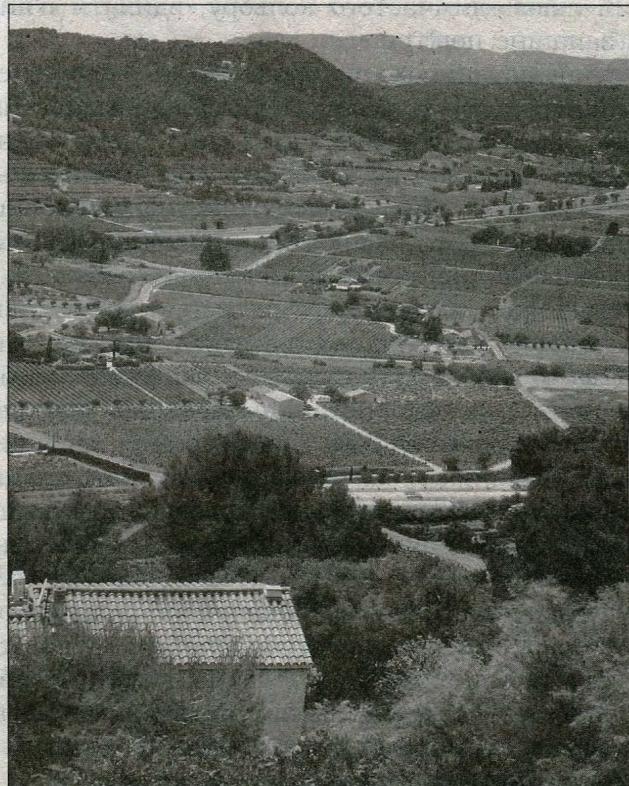
С. Л. КАПІРУЛІНА, доцент кафедри методики природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Якщо ви уперше подорожуєте історичною провінцією Прованс, що на південному сході Франції, то перед вами обов'язково постане питання – з яким саме Провансом ви хочете ознайомитися. Тому що є Прованс маленьких сіл, тих, що іноді просто дивним чином зачепилися за скелі; Прованс мальовничих морських бухт; Прованс широких болотистих просторів Камарга; Прованс розкішних стародавніх палаців і фортець; Прованс витончених фестивалів, що притягують творчу та інтелектуальну еліту зі всього світу; Прованс диких ароматних трав, плодових дерев і кущів, нескінчених виноградників, врешті, Прованс трубадурів, незліченних легенд і народних героїв.

Прованс – це особливий світ, навіть природні явища тут відмінні від здавалося б, зовсім близьких територій. Тут 120–160 днів на рік дме північно-західний вітер *містраль*, що в перекладі з провансалької означає «головний». Тут можна милуватися криваво-червоною глиною *Руссійона* і сліпуче білимі вапняками гори *Мон-Ванту* (гора вітрів) – найвищої точки Провансу – 1909 м, яку обожнювали ще стародавні кельти. Тут лавандові і макові луки межують з окремими рядами виноградників та тепер уже рідкісними заростями коркового дуба, маслиновими гаями, персиковими і абрикосовими садами, з безкраїми просторами Середземного моря.

Природу Провансу немов створили для себе Боги, коли хотіли спуститися з небес і жити на Землі. Сприятливий симбіоз середземноморського і гірського клімату дарує комфорт і створює ідеальні пропорції тепла і свіжості. 300 сонячних днів на рік пом'якшує дія містралю, що пронизує маслинові гаї і соснові ліси, лавандові поля і блакитні бухти, пролітає над вишуканими палацами і колоритними селами, що немов ластівчині гнізда приліпилися на вершинах пагорбів, над шикарними віллами і райськими парками.

Історія Провансу настільки насычена подіями світового значення, що може позмагатися з історією окремих країн світу. «Біографія» Провансу багата на завойовників. У різні часи ці землі належали і римлянам, і варварам, і арабам,

і франкам, а в IX ст. на території провінції з'явилось Королівство Прованс, щоправда, існувало воно зовсім недовго, трохи не 8 років. У нього також входила велика частина земель Бургундії, а правив тут король Карл, що називав себе «Королем Прованським». Потім з'явилися все нові і нові завойовники, і ці землі переходили з рук у руки, але Французьке королівство, що сформувалося на початку середньовіччя, підкорило ці землі, і з 1481 р. вони входять до складу Франції.

Прованс – земля різких контрастів. Більша частина провінції знаходитьться у межах Французьких Альп (до 3053 м), західна частина – низовина з Лазуревим берегом. На сході Прованс межує з Монако та Італією. У регіон входять шість департаментів: Вар, Воклюз, Альпи Верхнього Провансу, Буш-дю-Рон, Альпи Приморські і Альпи Верхні, де проживає близько 5 млн чоловік. Тут вирощується понад $\frac{2}{3}$ усіх французьких маслин, $\frac{3}{4}$ рису і половина усіх французьких яблук. Рельєф регіону дуже різноманітний – від просторії низовини в гирлі Рони до неймовірно мальовничих високогірних районів Альп. Це найбільш відвідуваний регіон не тільки в самій Франції і не тільки самими французами.

На території Провансу переважає сільське господарство. Тут вирощують знамениті тра-

ви, що йдуть як приправи до різних м'ясних страв – базилік, розмарин, кмин і безліч інших. Долини в Альпах та у північних районах провінції засіяні лавандою. Можна годинами милуватися величезними квітковими пейзажами лілово-димчастого кольору, вдихати п'янке і запашне повітря.

Лаванду широко використовують у парфумерній промисловості, косметології і фармацевтиці. Тут збирають 80 % лаванди світу. Цвіте вона в період з червня по вересень, збір починають у серпні, 3 % збирається вручну – це головним чином власне лаванда (що використовується у парфумерно-косметичній промисловості), а виведений селекціонерами менш прімхливий лавандин (що використовується для виробництва мила та різноманітних миючих засобів) збирають з використанням сучасної сільськогосподарської техніки. Для збирання лаванди з однієї ділянки треба близько трьох днів, працює зазвичай бригада з 14–18 чоловік, найчастіше за все це трудові мігранти із сусідньої Іспанії. Для виробництва одного літра ароматної есенції треба від 130 до 300 кг квітів. Виробляють есенцію старовинним способом на маленьких дистиляційних заводах. У 1980-х роках з'явився синтетичний замінник натуральної лавандової есенції, та фахівці кажуть, що він гірший за натуральну сировину.

Ні для кого не секрет, що багато хто мріяв би жити в Провансі. Проте життя в цьому регіоні досить дороге, не кажучи вже про непомірно високі ціни на нерухомість. А ще густо заселені прибережні райони регіону, яким властиві переповнені пляжі, переобтяжені транспортом міста і перенаселені будинки, особливо в розпал літнього туристичного сезону.

За рівнем життя і умовами клімату Прованс може по праву вважатися одним з кращих у всій Франції: привабливий ландшафт, повітря наповнене запахом лимонів, базиліку, чебрецю, розмарину, вербени та інших дикорослих трав. Тож не випадково, що в цьому «пахучому» регіоні, в місті Грасс міцно закріпилася французька парфумерна промисловість.

Прованс зберіг свою самобутність і провансальську (окситанську) мову, на якій співали про любов трубадури, особливу манеру розмови і жестикуляцій, чисто символічну, гру з кулями – «буле» – петанк. Кажуть, що придумав її Юліус Ленуар, коли захворів на ревматизм і не міг нахилятися на полі для гри в гольф. Сьогодні це десятий за кількістю учасників вид спорту Франції, крім того він поширився у 78 країнах світу, серед яких за кількістю учасників лідерами є Таїланд, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Бельгія, Алжир, Марокко та Японія.

70 % жителів Прованс становлять французи, але тут проживають і вважають Прованс своєю батьківчиною іспанці, італійці, каталонці, цигани, вихідці з країн арабської і темнопішкої Африки та Азії. Провансальська мова була поширена до початку ХХ ст. Згодом французький уряд за допомогою інтенсивних кампаній прагнув замінити регіональні мови французькою. Сьогодні провансальська викладається в окремих школах, на ній спілкується близько восьмі частини населення регіону, в основному у сільських районах.

Незважаючи на те, що в дослівному перекладі Provence означає «провінція», цей край – одна з найресурсабельніших частин у Франції. Сьогоднішній Прованс – це далеко не провінція. Історично Прованс був і залишається перехрестям багатьох доріг, цивілізацій і релігій, тут органічно переплітаються схід і захід, традиції півночі і півдня. Територія сучасного Провансу була заселена людьми ще за часів палеоліту, про що свідчать численні археологічні знахідки. Тут є свідчення одних із перших спроб людини з одомашненням овець. Відомі знахідки часів неоліту та бронзового віку. Провінція була відома стародавнім грекам, фінікійцям, через кілька століть її завоювали римляни, якій й дали її назву.

Своєрідна архітектура Провансу відмінна від інших регіонів Франції. Тут не побачиш фахверкових будинків, таких як в Ельзасі, або сірих кам'яних, оброблених сланцевою плиткою як у Бретані. Особливості забудови – захист від надмірної сонячної радіації та сильного поривчастого вітру. Поширені різномальорові дерев'яні віконниці, що чимось нагадують звичні усім нам жалюзі або в простонароді – ставні.

Прованс – справжній подарунок для прихильників старовинної архітектури. Щоб оглянути тільки найвідоміші споруди чи їх залишки – папський палац в Авіньйоні, середньовічний монастир Сен-Трофим, замок Мезон Карре в місті Нім, античні руїни поблизу Сен-Ремі-де-Прованс, фортецю в Ле-Бо, римські амфітеатри в Арлі й Оранжі та багато чого іншого – не вистачить і цілого місяця.

Південні Альпи охоплюють північний схід області і користуються популярністю серед шанувальників повітряних і водних видів спорту, альпінізму, туризму і, звичайно, катання на лижах і сноубордах у зимові місяці.

Найбільшим містом Провансу і його столицею є гамірливий Марсель, заснований ще в 600 р. до н. е. греками.

Місто Марсель, відоме нам ще з творів Олександра Дюма та багатьох інших французьких письменників. «Тут зібрався увесь світ», – так

свого часу Дюма сказав про Марсель. Місто є одним з найбільших портів Франції і найбільшим портом Середземномор'я, це економічна столиця Провансу. Вулиці Марселя мають свою історію. Тут можна знайти вузькі з бруківкою вулички, що нагадують часи середньовіччя. Місто було засноване греками, але за багатовікову історію його населяли представники багатьох народів. Якихось 250 років тому в порту Марселя стояли галери з прикованими до весел рабами. Трохи більше півстоліття тому Марсель називали Французьким Чикаго через мафіозні клани, що ділили тут сфери впливу та з'ясовували між собою стосунки не завжди мирним шляхом, і навіть сьогодні автомобіль у Марселі рекомендують залишати на платній парковці через велику кількість викрадень та пошкоджень. Найбільше відвідувачів буває біля причалу Старого порту, що побудований у 1512 р. і розширеній у 1855 р. Стережуть вхід у Старий порт, як і в стародавні часи, дві фортеці – Форт Св. Іоанна і Форт Св. Миколая. Останній ніколи не використовувався за прямим призначенням – у цілях оборони. Сьогодні це одна з найкрасивіших і прекрасно збережених фортець усього Провансу. Гімн Франції не випадково назвали Марсельєзою, адже в роки Великої французької революції місто підтримало республіканців.

Марсель приголомшує численними пам'ятками архітектури. У східній частині над містом височіє Нотр-Дам-де-ла-Гард з Bonne Mer (Матір'ю Заступницею) на високій вежі-постаменті – храм зведеній у 1854 р.

Окраса міста – кафедральний собор Сен-Марі Мажор XI–XII ст., побудований у романському стилі на місці розграбованої сарацинами в V ст. церкви. А ще церква Сен-Венсен-де-Поль, палац Лоншан, Церква Нотр-Дам-де-Конфесіон, абатство Св. Віктора, Музей стародавнього Марселя, будівля Притулку милосердя, палац Біржі. У місті збереглися і залишки прадавньої цивілізації – міської стіни «Крипас», яку звели ще стародавні греки.

Рейд Марселя оточений чотирма островами. На одному з них у 1524 р. Франциск I побував форт – замок Іф. З XVII ст. тут утримувалися знамениті арештанти, серед них нібито і герой роману Олександра Дюма граф Монте Кристо.

Одна з будівель у центрі сучасного Марселя носить ім'я лікаря-офтальмолога Жака Давіеля – Павільйон Давіель, який уперше в історії людства, у 1745 р., зробив операцію з видаленням катараракти. До речі, придумана ним (трохи осучаснена) технологія її проведення використовується й сьогодні.

Тут же неподалік у приміщенні марсельської астрономічної обсерваторії працював відомий французький астроном Жан Луї Понс. Цікаво, що в обсерваторію він влаштувався працювати двірником у 1789 р. У період з 1801 по 1827 рік він відкрив 37 комет (17 – під час роботи в Марселі, з яких тільки дві названі його ім'ям) – більше, ніж будь-хто в історії астрономічної науки! І лише у 1813 р. він отримує посаду асистента астронома, а у 1819 р. стає директором астрономічної обсерваторії в Італії.

Численні бухти і бухточки (іх тут називають каланки) – Пор-Пен, Ан-Во, Моржу, Сормію, Кассіс з мальовничими скелями, що вкриті середземноморською рослинністю (мирти, розмарин, сосна д'Аленно, дуб, ясен, чебрець, сунічне дерево тощо) створюють пейзажі, якими можна милуватися годинами. На захід від маленького Кассіса знаходяться стари ще римського часу каменярні, звідки будівельні матеріали вантажили на судна і вивозили до Массалії. Більшість пам'яток архітектури Марселя будувалися з місцевого каменю.

Одне з місць давнього поселення людей у Провансі – місто Авіньйон або, як його називають, Папське місто. Через свою багату історію Авіньйон увійшов до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Майже 2000 років тому на скелях, що нагромадилися над річкою Рона, оселилися народи каварі. Суворі воїни і рибалки вони назвали своє поселення Ауенъон, об'єднавши два кельтські слова «аоцеп» – вир і «ion» – пан, господар, позначивши це місце як «господар вод».

Коли фінікійці за VI ст. до Різдва Христового заснували Массалію (сучасний Марсель), їх теж цікавило зручне розташування Авіньйона. Тут був побудований річковий порт, який потім удосконалили римляни і перейменували Ауенъон в Авенно. До кінця XIV ст. в історії тоді вже французького міста не відбувалося ніяких значних історичних подій, але у 1309 р. місто стало місцем перебування Римських пап.

Щасливий період для наймальовничішого міста Провансу тривав аж до Французької революції. Після переїзду папського двору назад у Рим воно управлялося папським легатом. Тут будують церкви, палаці, зводять монументи. Тільки дві значні події втручаються в спокійне життя міста в цей період. Перша подія – чума 1721 р., яка викосила городян, а це немало, адже вже в ті часи населення міста становило 80 тис. чоловік! Друга подія – приєднання міста і регіону Веніссен до Франції у 1791 р.

(Далі буде)